

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктору політичних наук, професору,
провідному науковому співробітнику
відділу міжгалузевих і порівняльних
правових досліджень
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
Горбатенку Володимиру Павловичу

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора політичних наук, в.о. завідувача Сектору
правових проблем політології відділу міждисциплінарних
і порівняльних правових досліджень Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
Кукуруз Оксани Володимирівни
на дисертацію Моргунової Еліни Сергіївни
«Політико-правові засади державної енергетичної політики
України в контексті європейської інтеграції»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 052 Політологія**

Усі види державної політики в Україні упродовж останніх десяти років зазнають перманентних змін, що пов'язані як з внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Одні детерміновані інтересами різноманітних політичних сил всередині країни, які борються за владу, що відображається у напрямках політики. Інші – інтересами геополітичних гравців, які борються за вплив на Україну та перерозподіл ресурсів у світі. Енергетична сфера стала однією з найчастіше обговорюваних тем на різноманітних світових форумах, оскільки кардинально впливає на сучасну політику держав. Проблеми, які посилилися з початком російсько-української війни, зумовили активний перегляд основних напрямів енергетичної політики в Європейському Союзі. З огляду на це, комплексне дисертаційне дослідження Е. С. Моргунової є вкрай

необхідним як для формування порядку денного в енергетичній сфері України, так і для європейського співтовариства.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, мають належний ступінь обґрунтованості. Це обумовлено тим, що авторка: глибоко дослідила сутність, потреби і проблеми енергетичної сфери; верифікувала знання шляхом аналізу практики функціонування цієї сфери в Європейському Союзі; достеменно вивчила реальний стан в українській енергетичній системі, проаналізувала цілі та пріоритети європейської та української енергетичної політики. Надзвичайно широка джерельна база, яка включає 422 джерела (288 – іноземних), допомогла всебічно проаналізувати об'єкт дослідження. Об'єктивному вивченню прикладних аспектів енергетичної політики посприяла вдало обрана методологія дослідження. Задля досягнення мети і завдань дослідження авторка аргументовано застосувала системний підхід, неоінституціоналізм, аксіологічний підхід, компаративний аналіз.

Отримані результати містять необхідний рівень наукової новизни. В роботі сформовано систему політико-правових засад реалізації Україною енергетичної політики. Ця система цілком обґрунтовано показана як «рухома конструкція», оскільки на неї чинять тиск різноманітні виклики, пов'язані з безпекою, економікою та екологією. Заслуговує на позитивну оцінку рекомендації щодо необхідності диверсифікації джерел енергії, прозорого ринкового ціноутворення, неприйнятності тіньових процесів, провідної ролі споживача в процесі енергетичної трансформації. Цілком слушним є акцент на ціннісній складовій енергетичної політики, що спрямовує реформаторів на шлях зміни енергетично-екологічних цінностей та відповідно моделей поведінки учасників формування і реалізації політики. Глибокий аналіз сутності проблем дав змогу авторці визначити справжню природу досліджуваних явищ і запропонувати концепцію «енергетичного громадянства», яке показано через мету, суб'єктів та принципи. Визначено

характеристики енергетичної сфери в глобальному масштабі, виокремлено основні тренди в цій сфері. Слушно приділено увагу характеристикам змін енергетичної політики Європейського Союзу та чинникам, які їх зумовлюють. До таких авторка аргументовано відносить геополітичні, кліматичні, соціальні та економічні виклики. Імпонує підхід дисертантки щодо відведення чільного місця громадській думці в процесі формування та реалізації енергетичної політики, що відповідає сучасним європейським принципам публічної політики. Особливу увагу в роботі справедливо приділено систематизації викликів для енергетичної сфери України, зумовлених російською агресією. Крім визначення проблем і загроз, сформовано систему реагування на виклики енергетичній сфері України відповідно до завдання забезпечення енергетичної безпеки та виконання євроінтеграційних зобов'язань. В роботі здійснено оцінку рівня імплементації стандартів та правових норм Європейського Союзу до законодавства України за 18 років.

Дисертаційне дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Структура дисертації послідовно розкриває тему дослідження, сприяє досягненню мети та виконанню поставлених завдань. У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження енергетичної політики» показано недостатню увагу до енергетичної політики в межах політологічних досліджень. Авторкою підкреслено, що ця тематика актуалізувалася у зв'язку з повномасштабною війною Росії проти України. Це в свою чергу зумовлює переміщення акцентів у сторону енергетичної безпеки. Євроінтеграційні устремління України спрямовують дослідницю до вивчення особливостей енергетичної системи Європейського Союзу.

У другому розділі «Сучасні підходи до енергетичної політики: глобальний вимір та стратегії ЄС» визначено тенденції функціонування глобальної енергетичної сфери, що має важливе значення для формування

відповідної національної стратегії. Зазначено, що основні цілі європейської енергетичної політики детерміновані вепонізацією Росією енергетичних ресурсів. Суперечності між членами Європейського Союзу щодо реформування енергетичного сектора дисертантка цілком слушно називає перевіркою солідарності держав Європейського Союзу та його стійкості.

У третьому розділі «Енергетична політика України: нові виклики та адаптація до вимог ЄС в умовах російської агресії» звернено увагу на чинники, що визначають сучасний вектор енергетичної політики України. До таких аргументовано віднесено: збройна агресія Росії та використання нею енергії як зброї, пришвидшений вступ до Європейського Союзу та кліматичні зміни. Наголошено, що Україна має будувати нову модель енергетичної політики, синхронізовану з Європейським Союзом, а не намагатися безсистемно відбудовувати зруйновану енергетичну інфраструктуру.

Сильними новаторськими аспектами роботи є розгляд в контексті цієї тематики ціннісної основи енергетичної політики, розуміння важливості участі громадян у процесах формування публічної політики. У четвертому розділі «Ціннісно-поведінковий вимір енергетичної політики» абсолютно обґрунтовано і переконливо авторка доводить, що питання формування цінностей населення, які б узгоджувалися з прогресивними тенденціями у секторі енергетики, має стати важливою частиною енергетичної стратегії України.

Практичне значення роботи, описане у відповідній рубриці дисертанткою, є занадто скромне. Насправді її внесок є набагато більшим, оскільки дослідження здебільшого є практично-орієнтованим. Дана робота має стати посібником для всіх суб'єктів, що формують та реалізують енергетичну політику України, насамперед для Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Офісу Президента України.

Висновки дисертаційного дослідження: становлять надійну наукову основу для стратегії розвитку енергетичної сфери в Україні; інформують про

стандарти і принципи європейської енергетичної політики, що надзвичайно важливо в умовах початку переговорів про вступ України до Європейського Союзу; формують правильну ціннісну основу як для представників влади, так і для громадян; акцентують увагу на реальних механізмах участі громадян у формуванні та реалізації енергетичної політики.

У процесі рецензування дисертаційної роботи та публікацій Е. С. Моргунової не встановлено ознак порушення академічної доброчесності. Авторка дотримується правил, які висуваються до написання наукових текстів, оформлення цитувань та посилань. Новизна дослідження, висновки до розділів та загальні висновки свідчать про самостійне виконання дослідження.

Основні ідеї дисертації представлені необхідною кількістю опублікованих здобувачкою вищої освіти праць, зокрема: чотири статті – у фахових виданнях України з політичних наук, дві – в наукових періодичних виданнях інших держав (одна з них – у співавторстві), шість тез – у збірниках матеріалів міжнародних наукових конференцій.

Позитивно оцінюючи дане дисертаційне дослідження, необхідно вказати на потребу в деяких уточненнях.

1. Дослідниця називає енергетичну сферу політизованою. На нашу думку, в науковому дослідженні необхідно було конкретизувати як саме авторка розуміє термін «політизована енергетична сфера» та дати визначення поняття «політизація енергетичної сфери».

2. У дисертації аналізуються різні етапи процесу формування енергетичної політики, стратегії її розвитку, ролі громадян у цих процесах. Проте, досліджуючи політико-правові засади державної енергетичної політики України, на нашу думку, варто було б приділити увагу позитивній та негативній відповідальності посадових осіб (політичній, юридичній) за реалізацію чи не реалізацію енергетичної політики та реформування у цій

сфері. Адже без цього важливого елемента всі інші складові, в тому числі правильно визначені стратегічні цілі, можуть залишитися нереалізованими.

Все вищенаведене свідчить, що дисертація Моргунової Еліни Сергіївни «Політико-правові засади державної енергетичної політики України в контексті європейської інтеграції» є самостійним дослідженням, яке відповідає спеціальності 052 Політологія та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка – Моргунова Еліна Сергіївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Рецензент:

**доктор політичних наук,
в.о. завідувача Сектору
правових проблем політології
відділу міжгалузевих і порівняльних
правових досліджень
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України**

О. В. КУКУРУЗ